

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

eISSN: 3023 - 8498 • Yıl/ Year: 2025 • İlkbahar/ Spring • Sayı/ Issue: 15

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2025 – İlkbahar / Spring – Sayı / Issue: 15

ISSN: 2564-7903
eISSN: 3023-8498

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi | Journal of Islamic Studies

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

eISSN: 3023-8498

Kapsam | Scope: Dinî Araştırmalar, İslam Araştırmaları, Balkan Araştırmaları / Religious Studies, Islamic Studies, Balkan Studies

Periyot | Period: Yılda 2 Sayı (30 Nisan & 31 Ekim) / Biannual (30 April & 31 October)

Yayın Dili | Language Publication: Türkçe & İngilizce & Arapça & Arnavutça & Boşnakça / Turkish & English & Arabic & Albanian & Bosnian

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi Uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.
Rumeli Journal of Islamic Studies is a international peer-reviewed academic journal.

Yayıncı / Publisher

Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Sarayı'ı Yerleşkesi Edirne, TÜRKİYE

Amblem ve Kapak Tasarımı | Emblem and Cover Design

Dr. Öğretim Üyesi Ömer Kasım Kahya

Grafik Tasarım ve Mizanpaj | Graphic Design and Layout

Dr. Öğretim Üyesi İlir Rruga

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Atıf 4.0 International License (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Rumeli Journal of Islamic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC). Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazıların tüm içerik sorumluluğu yazarlarına aittir.

All the responsibility for the content of the papers published in Rumeli Journal of Islamic Studies belongs to the authors.

İletişim | Communication

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Balkan Yerleşkesi 22030 Edirne- TÜRKİYE

Tel: 0 284 235 68 99 Fax: 0 284 235 08 87

rumelislam@trakya.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/rumeli>

<https://rumeli.trakya.edu.tr/>

RUMELİ
İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies
مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

eISSN: 3023-8498

SAHİBİ | OWNER

Trakya Üniversiteler Birliği İlahiyat Fakülteleri Adına

Prof. Dr. Necdet Ünal

Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

EDİTÖR | EDITOR IN CHIEF

Dr. Mustafa Barış

mustafabaris@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YARDIMCI EDİTÖRLER | CO-EDITORS

Dr. Öğretim Üyesi Halil İbrahim Kaygısız

hibrahimkaygisiz@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan

ztamdogan@nku.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Sıddık Ağcöban

s.agcöban@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | RESPONSIBLE MANAGER

Prof. Dr. Nurullah Koltas

nurullahkoltas@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

REDAKSİYON / REDACTION

Dr. Öğretim Üyesi Uęur Boran

ugurboran@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Basım Tarihi / Printing Date

Nisan / April – 2025

Araştırma Makaleleri / Articles

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN YAYINCILIK FAALİYETİ VE 1950 SONRASI HALK KİTAPLARI TÜRÜNDEKİ YAYINLARI

Geliş Tarihi : 27 Aralık 2024

Kabul Tarihi : 17 Şubat 2025

Mukaddes GÜNEY*

Özet

Türkiye’de din işlerini yürütmekle görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, devletin yaygın din eğitiminden sorumlu resmi kurumudur. Başkanlığın hizmet alanları içerisinde yayın faaliyeti, önemli yer tutmaktadır. Zamanla çeşitlenen Diyanet yayıncılığı içinde basılı-süresiz yayınlar olan kitaplar, kuruluş yıllarından itibaren basımı sürdürülen en eski yayın çeşididir. Diyanet İşleri Başkanlığı, yayımladığı kitapları farklı yayın dizileri altında neşretmektedir. Bunlardan biri Halk Kitaplarıdır. Bu çalışma Başkanlık yayınları içerisinde önemli bir yere sahip olan Halk Kitaplarına ayna tutmakta, 1950-2020 yılları arasında yayımlanan Halk Kitaplarının yıllar içindeki dağılımını onar yıllık periyotlarla ortaya koyarak yetmiş yıllık bu süreyi Türk siyasi hayatında meydana gelen gelişmelerle birlikte yorumlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB Yayınları, Basılı Yayınlar, Halk Kitapları, Yaygın Din Eğitimi.

PUBLISHING ACTIVITIES OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS AND ITS PUBLIC BOOKS AFTER 1950

Abstract

The Presidency of Religious Affairs, which is responsible for carrying out religious affairs in Turkey, is the official institution of the state responsible for widespread religious education. Publishing activities have an important place among the service areas of the Presidency. Books, which are printed and non-periodical publications within the Diyanet publishing, which has diversified over time, are the oldest type of publications that have been published since the years of its establishment. The Presidency of Religious Affairs publishes the books it publishes under different publication series. One of these is Public Books. This study reflects these books, which have an important place among the Presidency's publications, and presents the distribution of those published between 1950 and 2020 in ten-year periods, and interprets this seventy-year period together with the developments in Turkish political life.

Keywords: Presidency of Religious Affairs, DIB Publications, Printed Publications, Public Books, Non-formal Religious Education.

* Dr. Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, mukaddesgny@hotmail.com, **ORCID ID:** 0000-0001-6622-8874, DOI: 10.53336/rumeli.1608447.

İntihal: Bu makale “iThenticate” intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Atıf / Citation: Güney, Mukaddes, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yayıncılık Faaliyetleri ve 1950 Sonrası Halk Kitapları Türündeki Yayınları”. *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 15 (2025), 110-125. <https://doi.org/10.53336/rumeli.1608447>.

Copyright © CC BY-NC 4.0

Giriş

3 Mart 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 429 sayılı kanunla Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti ilga edilirken yerine Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Kanunda geçen; “Türkiye Cumhuriyeti'nin muamelat-ı nasa dair ahkâmının teşri ve infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun teşkil ettiği hükûmete ait olup, din-i mübin-i İslam'ın bundan maada itikadat ve ibadeta dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri ve müessesat-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir Diyanet İşleri Reisliği tesis edilmiştir” ibaresiyle Reisliğin¹ görev alanı belirlenmiştir. Geçmişten tevarüs edilen dini işlerden sorumlu kurumların sonuncusu olarak Reislik, selefi olan kurumların geniş yetki alanının aksine “inanç ve ibadet işleri, cami ve cami görevlilerinin idaresi”² şeklinde ifade edilecek sınırlı bir alanla görevlendirilmiştir. Bu düzenlemeyle bir taraftan din işleri devlet işlerinden ayrı tutularak daha sonra kanunlaştırılacak olan laiklik ilkesinin yolu açılmış, bir taraftan da din işlerinin devlet kontrolüne bağlı olarak yürütülmesi³ sağlanmıştır.

Yeni rejim iktidarını güçlendirmede dinin nüfuzundan yararlanmak istemiştir.⁴ Bu sebeple mecliste, tesis edilmeden önce başlayan ve zaman zaman farklı boyutlarıyla tartışma konusu yapılan Diyanet İşleri Reisliği'nin mevcudiyeti her şeye rağmen devam etmiştir. Fakat batılılaşma ideali karşısında İslam dini, yeni rejim tarafından bir engel olarak görüldüğü ve hatta yerine aydınlanmacı düşünce ikame edilmek istendiği için⁵ Reisliğin gelişmesine müsaade edilmemiştir. Böylece, kurum rejim tarafından hem mevcut olan dini kontrol aracı hem aydınlanmacı düşüncenin etkisinde yeni bir din ikame etme aracı, hem de topluma karşı dinin nüfuzundan yararlanma aracı olarak görülmüştür. Bu bakımdan Diyanet İşleri Başkanlığı, Cumhuriyet rejiminin ilk kurumlarından biri olmasına rağmen teşkilat kanununa ancak 1965'te çıkarılan 633 sayılı yasa ile kavuşabilmiştir. Yeni rejimin bu ikircikli yapısı içinde konumlanan Reislik sınırlı sayıdaki hizmeti içinde ilk yıllardan itibaren yayıncılığa yer açmıştır. Kanunda geçen, halkı din konusunda aydınlatma vazifesinin bir yolu olarak Reisliğin dini yayın yapma görevi uzun tartışmalar sonunda kabul edilerek 1937 tarihli nizamnamede

¹ Makalede, kurumla ilgili 1950 öncesine ait anlatımlarda o dönemdeki resmi adına istinaden “Reislik” ibaresi kullanılmıştır. Ancak kurumla ilgili genel değerlendirme içeren anlatımlarda tarihe bakılmaksızın “Başkanlık” ibaresine yer verilmiştir.

² Mehmet Bulut, *Tarihimizde Din Hizmetleri Teşkilatları ve Diyanet İşleri Başkanlığı (1924-1950)* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023), 1/266.

³ İştâar Gözaydın, *Diyanet-Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi*, (İstanbul: İletişim, 2009), 249-250. Ayrıca bkz. Metin Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği* (Ankara: Doğu Batı yay.,2018), 120-121.

⁴ Necdet Subaşı, “1960 Öncesi Dini Neşriyat: Sindirilme, Tahayyül ve Tefekkür”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Ed. Yasin Aktay (İstanbul: İletişim, 2018), 6/217-235.

⁵ Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı -Tarihsel Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından-*, (Ankara: Doğan kitap, 2011), 38.

yerini almıştır.⁶ Reislik için dini yayıncılık, selefi olan Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti döneminde Tetkikat ve Telifat-ı İslamiye Heyeti tarafından yürütülen önemli yayın faaliyeti⁷ sebebiyle geçmişten tevarüs edilen bir hizmet alanı olmuştur. Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde bu vazifeyi 1937 nizamnamesinde “itikat ve ibadetle ilgili meselelerde Reisliğin gerekli gördüğü kitapları yazmak ve Reislik tarafından incelenmek üzere heyete havale edilen eserleri tetkik etmek” beyanı ile vazife alanı belirlenen Müşavere Heyeti⁸ yürütmüştür. Heyet, dönemin hassasiyetine ve imkanların sınırlı oluşuna rağmen pek çok nitelikli çalışmaya imza atmıştır.

1950, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yayıncılık faaliyeti bakımından önemli bir tarihtir. İlk defa Dini Yayınlar Müdürlüğü’ne kavuşan Başkanlık, bundan sonra yayın faaliyetini sürdürecektir. Bu birimin görev ve yetki alanı belirlenene kadar Müşavere Heyeti ile yayın yapmayı sürdürmüştür. Müdürlüğün kurulmasının ardından heyet önce “Müşavere ve Dini Eserleri İnceleme Kurulu”, 1965’te teşkilat yarasının çıkmasının ardından ise “Din İşleri Yüksek Kurulu” adını almıştır. Din İşleri Yüksek Kurulu, halen görev alanlarından biri telif, tercüme gibi pek çok türde dini yayınların neşredilmesini sağlayacak çalışmalar yapmak ve dini yayınları tetkik etmek olan⁹ ve doğrudan Diyanet İşleri Başkanına bağlı olarak çalışan, kurum içinde önemli bir organdır. Vekaletten Reisliğe geçiş döneminden itibaren; Tetkikat ve Telifat-ı İslamiye Heyeti, Müşavere Heyeti (Heyet-i Müşavere), Müşavere ve Dini Eserleri İnceleme Kurulu ve Din İşleri Yüksek Kurulu, Başkanlığın yayın işlerinden sorumlu yetkili mercileri olmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı, devletin din işlerinden sorumlu, yaygın din eğitimi yapmakla vazifeli resmi kurumudur.¹⁰ Genel hatlarıyla; “talep edenlere hayat boyu sürebilecek nitelikte planlanmış din eğitimi programı” şeklinde tarif edebileceğimiz yaygın din eğitimi¹¹, Başkanlığın geniş hizmet alanını ifade etmekte, cami merkezli ve cami dışı olmak üzere¹² çeşitli vasıtalarla gerçekleştirilmektedir. Yayınlar, halka doğru dini bilgiyi

⁶ Reisliğin dini neşriyat yapma görevi ile ilgili yapılan tartışmalar ve detaylı bilgi için bkz.: Bulut, *Tarihimizde Din Hizmetleri Teşkilatları*, 2/386.

⁷ Tetkikat ve Telifat-ı İslamiye Heyeti’nin yayın faaliyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*, (İstanbul: Dergah yay., 2016), 2/430-434.

⁸ Heyet-i Müşavere’nin çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Bulut, *Tarihimizde Din Hizmetleri Teşkilatları*, 2/386.

⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu’nun görev ve sorumlulukları hakkında bilgi için bkz.: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı” (Erişim 15 Ağustos 2024).

¹⁰ Diyanetin yaygın din eğitimi vazifesine dair detaylı bilgi için bkz.: Mehmet Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 35/4, (1999), 113.

¹¹ Yaygın din eğitimi tanımları için bkz.: Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, (Ankara: Pegem A yay., 2002), 156; Recai Doğan, “Yaygın Din Eğitimin Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan vd. (Ankara: Grafiker yay., 2017), 278-284.

¹² Şükrü Keyifli, “Camilerde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, Ed. Mustafa Köylü vd. (Ankara: Gündüz yay., 2012), 332.

ulaştırmada önem arz eden bir yaygın din eğitimi vasıtası olarak, yukarıda ifade edildiği gibi Başkanlığın kuruluşundan itibaren yürüttüğü önemli hizmet alanlarından biridir.

Bu çalışma Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları içerisinde Halk Kitaplarına ışık tutmaktadır. Makalenin amacı, Başkanlığın 1950-2020 tarihleri arasında Halk Kitapları türünde yayımlanmış olduğu eserlerin yetmiş yıllık izini sürmektir. Halk Kitaplarını oluşturan eserleri, bunların yıllar içindeki dağılımını ortaya koymak, Başkanlığın yayıncılık serüveni ile Türk siyasi hayatında bu tarihlerde meydana gelen gelişmeler arasında nasıl bir ilişki olduğuna ışık tutmak makalenin amaçları arasında yer almaktadır. 1950 öncesi yayınlar çeşitli müzakerelere konu olmuşlardır.¹³ Ancak 1950 sonrası yayınlar, birkaç çalışma¹⁴ dışında etüt edilmemiştir. Hususiyle Halk Kitapları konusunda ise müstakil bir çalışma mevcut değildir. Makalemiz bu boşluğu doldurmayı, bu konuda yapılacak yeni çalışmalara kaynaklık etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak doküman inceleme metodundan yararlanılmıştır. Araştırmanın veri setinin tamamını dokümanlar oluşturmaktadır. Buna istinaden çalışmamızda veri setini oluşturan Halk Kitapları kategorisindeki eserler tek tek incelenerek önce teknik özellikleriyle Excel programında kaydedilmişlerdir. Ardından Excel PivotChart veri analiz programı kullanılarak veriler çözümlenmeye çalışılmıştır. Bulguların çözümlenmesinde veri analiz türü olarak betimsel analizden yararlanılmıştır.

Aşağıda Başkanlığın 1950 sonrası yayıncılık süreci Halk Kitapları açısından ele alınacaktır. Ancak konuya geçmeden önce Başkanlık yayınları hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

¹³ Bkz.: İsmail Kara, “Cumhuriyet Dönemi Dini Yayıncılığın Arka Planı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları”, *I. Dini Yayınlar Kongresi*, (Ankara: DİB, 2003), 23-38.; Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*, 2/452.; Bulut, *Tarihimizde Din Hizmetleri Teşkilatları*, 2/414-438.

¹⁴ Mehmet Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Bibliyografyası (1924-1997)”, *Diyanet İlmi Dergi*, 33/4 (1997), 85-128.; Mehmet Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yayın Faaliyetleri”, *İslamiyat* 4/1 (2001), 61-72.

Başkanlık Yayınlarına (DİB Yayınları) Genel Bakış ve Halk Kitapları

Başkanlık yayınlarını genel hatlarıyla; Basılı yayınlar¹⁵, sesli yayınlar, sesli-görüntülü yayınlar¹⁶ ve dijital yayınlar olarak sıralamak mümkündür.¹⁷ Basılı yayınlar, Başkanlığın ihtiyaç duyulan konularda hazırlatıp gerçek ortamda yayımladığı kitaplardır. Başkanlık basılı yayınlarına, kurulduğu ilk yıl Ahmet Hamdi Akseki'nin *Ahlak Dersleri* eseriyle başlamış, 1925 tarihli *Askere Din Kitabı* ile devam etmiştir. 1950 öncesi yapılan 23 yayın¹⁸ arasında meclis kararıyla başlatılan iki büyük tercüme *Hak Dini Kur'an Dili* ile *Sahih-i Buhari Tecrid-i Sarih Tercemesi* de yer almaktadır.

Başkanlığın ilk süreli yayın teşebbüsü 1954'te gerçekleşmiştir. Ancak belirlenen periyotta yayın yapılamayınca, 1962 yılında çıkarılan ve yıllık olarak planlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi/Diyanet Dergisi* ile ilk süreli yayının¹⁹ başlaması mümkün olmuştur.

80'li yıllarda kurulan Dini Yayınlar Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında "sesli ve görüntülü yayın yapmak"²⁰ yer almıştır. Bu sorumluluk Başkanlığı yeni bir çalışmaya yöneltmiş, 1987'de "Emre" isimli çizgi filmiyle ilk sesli ve görüntülü yayını gerçekleştirmiştir. 1997'de TRT Genel Müdürlüğü ile protokol imzalayarak "Diyanet Saati" programını icra eden Başkanlık, 2010'da Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün kurulmasının ardından 2012'de ilk televizyon yayını²¹, 2013'te ise ilk radyo yayını başlatmıştır.²² 1988'de Bilgi İşlem Müdürlüğü'nün kurulmasından sonra zaman içerisinde Başkanlık, Kur'an tilaveti, meal ve ilahiler gibi bazı paket programları dijital ortama geçirmiş, 2000 sonrası Türkiye'de internet kullanımının yaygınlaşması üzerine yayınların dijital ortama aktarımı

¹⁵ Basılı yayınlar, süreli ve süresiz olmak üzere ayrılmaktadır. Süreli yayınlar; dergi, mecmua, gazete gibi belli aralıklarla çıkan yayınlara, süresiz yayınlar ise kitaplara karşılık gelmektedir. Burada geçen "Basılı yayınlar" ise, sadece süresiz basılı yayınlar anlamında kullanılmış olup süreli ve dijital olmayan yayınlar yani neşredilmiş kitaplar kastedilmiştir. Bu şekilde kullanım Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne aittir. Basılı yayınlar, süreli yayınlar, sesli ve görüntülü yayınlar ve dijital yayınlar ayrı birer daire başkanlığı olarak Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün alt birimleri içerisinde yer almaktadır.

¹⁶ Mehmet Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 41-43.

¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü" (Erişim 23 Aralık 2024).

¹⁸ Bulut, *Tarihimizde Din Hizmetleri Teşkilatları*, 414. Diğer kaynaklarda 30 eserin yayınlandığı belirtilmektedir. Mehmet Bulut bu sayıyı 23 olarak tashih etmiştir. Bizim elimizdeki liste de bunu doğrulamaktadır.

¹⁹ Süreli yayınlar hakkında detaylı bilgi için bkz.: Mehmet Bulut, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İlk Süreli Yayınları", *Diyanet Aylık Dergi 100. Yılında Dini Yayınlar Eki*, 400 (Nisan 2024), 28-33.

²⁰ Bu görev artık Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün alt birimi olan Radyo ve Televizyon Daire Başkanlığı'nın görevleri arasındadır. Bkz.: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü" (Erişim 19 Aralık 2024).

²¹ II. Dini Yayınlar Kongresi sonuç bildirgesinde TRT ile yapılan protokolün yetersizliğine dikkat çekilmiş, daha iyi bir dini yayın için müstakil bir televizyon kurulmasının gerekliliği ve bunun için çalışmaların başlatılması karara bağlanmıştır. Bkz.: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi Sonuç Bildirgesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2005), 428.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Canan Cehri Akyol, "TV ve Radyo Yayıncılığının Özgün ve Güvenilir Referansı: Diyanet TV ve Diyanet Radyoları", *Diyanet Aylık Dergi 100. Yılında Dini Yayınlar Eki*, 400 (Nisan 2024), 34-39.

gündeme gelmiş, 2020’de kurulan Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı ile yayınlarda dijitalleşme hızlanmıştır. Başkanlık, halen dijital ortamda geliştirilen web siteleri, mobil uygulamalar ve sosyal medya platformları üzerinden dini içerikler oluşturmaya²³ devam etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bugün 2000’in üzerinde basılı yayını; “aylık, ilmi, aile, gençlik, çocuk, cim” gibi isimlerle farklı alanlarda ve hemen her yaş grubuna göre 11 ayrı dergi ile de süreli yayınları devam etmektedir. Diyanet TV, TRT Diyanet Çocuk, Diyanet Radyo, Diyanet Kur’an Radyo ve Diyanet Risalet Radyo olmak üzere beş ayrı yayın kanalından ise sesli ve görüntülü yayın yapmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında basılı yayınlar olan kitaplar, Başkanlığın belirlediği 14 ayrı kategoride yayımlanmaktadır. Bunlardan eser sayısı bakımından en fazla olanı ve hitap ettiği kitle bakımından en geniş olanı “Halk Kitapları” kategorisindeki eserlerdir. Halk Kitapları, İslam dininin öğretilerini temel ve orta seviyede işleyen, Türk-İslam kültürüne dair konuları, toplumsal meseleleri, küresel problemleri değerler çerçevesinde ele alan, Başkanlığın genel halk kitlesine yönelik olarak neşrettiği yayın türüdür.

Diyanet İşleri Başkanlığı Bibliyografya arşivinden elde edilen listeye göre 1950-2020 tarihleri arasında 497 Halk Kitabı kayıtlıdır. Bunların her biri tarafımızdan incelenmiş, bu kategoriyi oluşturan fakat farklı amaçlara istinaden basılmış olan eserler tespit edilerek kendi içlerinde türlerine göre tasnif edilip kaydedilmişlerdir. Aşağıdaki çizelge Halk Kitaplarını oluşturan kitapların türlerini ve bunların eser sayılarını vermektedir.

Halk Kitaplarını Oluşturan Eserlerin Dağılımı	
Halk Kitaplarını oluşturan eserler	Eser sayısı
Türkçe telif eserler	313
Türkçeden yabancı dillere çeviri eserler	142
Yabancı dillerden Türkçeye tercüme eserler	17
DİB rapor/istatistik kitapları	10
Kur’an okumaya yönelik eserler	7
Yabancı dilde telif eserler	5
Görme engellilere yönelik eserler	3
Toplam	497

²³ Başkanlığın dijital yayın çalışmaları için bkz.: Adil Elzerey, “Çağı Yakalamak: Diyanet Dijital”, *Diyanet Aylık Dergi* 100. Yılında Dini Yayınlar Eki, 400 (Nisan 2024), 44-49.

Başkanlığın 1950-2020 tarihleri arasında neşrettiği Halk Kitaplarının 313'ü Türkçe telif eserlerdir. Türkçe kaleme alınan bu eserler gerek sayı gerekse konu çeşitliliği bakımından Halk Kitaplarının ana bölümünü oluşturmaktadır. Türkçe telif eserler Halk Kitapları içerisinde gerek sayı gerekse içerikleri bakımından belirleyici olan eserlerdir. Eser sayısı bakımından bunları takip edenler Türkçeden yabancı dillere çeviri²⁴ kitaplardır. Türkçe telif eserlerin yabancı dillere çevirileri olan bu 142 çeviri eser; Avrupa dillerinden Orta Asya ve Türki Cumhuriyet dillerine, Güney Asya'dan Balkan dillerine kadar 25 farklı dile çevrilmişlerdir. Çeviri yapılan diller, eserler, eserlerin konu ve sayıları ise, ayrı bir araştırma konusudur.

Yabancı dillerden Türkçeye yapılan tercümeler çizelgeden de anlaşılacağı gibi 17 adettir. 17 eserin 10'u Arapça, 7'si İngilizce asıllarından tercüme edilmişlerdir. Bu eserler tarihlerine göre şu şekilde sıralanabilir: *İslam Dini*²⁵ (1953), *H. Ali Diyor ki*²⁶ (1954), *Hristiyan Misyonu ve Türk İslamlığı*²⁷ (1957), *Kur'an-ı Kerim ve H. Muhammed*²⁸ (1958), *İslamiyet ve Yeni Dünya Nizamı*²⁹ (1959), *Hristiyanlık Karşısında İslamiyet*³⁰ (1960), *Oğlum!*³¹ (1963), *H. Ali'nin Ölmeyen Özdeyişleri*³² (1963), *40 Hadis*³³ (1966), *Hazreti Muhammed (aleyhisselam) Hakkında Konferanslar*³⁴ (1967), *H. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim*³⁵ (1967), *İlim İman Etmeyi Gerektirir* (1972), *İslamda Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*³⁶ (1974), *İslam'a Yönelen Yıkıcı Hareketler*³⁷ (1977), *Brezilyada İlk Müslümanlar (Brezilya Seyahatnamesi)*³⁸ (2014), *Kulluk Bilinci ve Namaz*³⁹ (2017) *İslamofobi Endüstrisi*⁴⁰ (2015).

Halk Kitapları arasında 10 eser Başkanlığın rapor, çalışma ve iş takvimi ile istatistik bilgilerini içeren kitaplardır. Bunlar, dini bilgi aktarımından ziyade halkı, kurumun yaptığı din hizmetleri konusunda bilgilendirme amacı taşımaktadır.

²⁴ Bu makalede çeviri ve tercüme ifadeleri birbirinin yerine kullanılmamıştır. Her iki ifade de özelleştirilmiş, çeviri Türkçeden yabancı dillere, tercüme ise yabancı dillerden Türkçeye yapılan çeviriler anlamında kullanılmıştır.

²⁵ Mevlâna Muhammed Ali, Trc.: Naciye H. Akseki

²⁶ Trc.: Mehmed Akif Ersoy

²⁷ James E. Dittes, Trc.: Turhan Yörükkan

²⁸ Picthall, Trc.: Şinasi Siber

²⁹ Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed, Trc.: Şinasi Siber

³⁰ Muhammed Sadık, Dudley Wright, Trc.: Şinasi Siber

³¹ Gazzalî, Haz.: Ahmet Serdaroglu.

³² Trc. Rüşdü Şardağ.

³³ Nevevi, Trc.: Ahmet Naim.

³⁴ Seyyid Süleyman Nedvi, Trc. Osman Keskioglu.

³⁵ Lord John Devonport, Trc.: Ömer Rıza Doğrul

³⁶ Muhammed Reşid Rıza, Trc.: A. Hamdi Akseki

³⁷ Muhsin Abdülhamid, Trc. Hasan Güleç, M. Saim Yeprem

³⁸ Bağdatlı Abdurrahman Efendi, Trc.: Antepli Mehmed Şerif

³⁹ El-Hakim Ebu Abdullah et-Tirmizi, Trc.: Enver Arpa

⁴⁰ Nathan Leon, Trc.: Hazar Gümüşsoy

Halk Kitapları içinde 7 eser İslam dininin temel ibadetlerinden Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye, mübarek gün ve gecelerde, bazı dini-kültürel törenlerde okumaya yönelik olarak neşredilmiştir. Bir kısmı, çok okunan sureler ve cüzlerden müteşekkil kitaplardır. Bunlar; *Kur'an Okumaya Giriş*⁴¹ (1972), *Kur'an Okuma Rehberi*⁴² (2008), *Tecvidli Kur'an Okuma Rehberi*⁴³ (2008), *Kur'an-ı Kerimden Seçme Sureler*⁴⁴ (2008), *Yasin Tebareke Amme (Nebe')* *Rahman Vakıa*⁴⁵ (2011), *Cüz-ü Amme*⁴⁶ (2019) ve *Cüz-ü Tebareke*⁴⁷ (2019)'dir.

Halk Kitapları arasında yabancı dilde telif 5 eserin olduğu çizelgede görülmektedir. Bu eserler ve yayımlandıkları diller şunlardır: *Uncovering Islam*⁴⁸ (2003) ve *Why Did I Become a Muslim -Conversion Stories-*⁴⁹ (2006) İngilizce, *Pexembere Aleme Hezreti Muhemmed*⁵⁰ (2015) Kürtçe, *es-Sekâfetü'l-İslamiyye li'l mübtedi'in I*⁵¹ (2019) ve *es-Sekâfetü'l-İslamiyye li'l mübtedi'in II*⁵² (2019) isimli kitaplar ise Arapça telif eserlerdir.

Halk kitaplarını oluşturan eserler arasında son 3 kitap görme engelliler için hazırlanmıştır. Braille alfabesiyle hazırlanan bu eserler de Türkçe telif eserlerden Braille alfabesine aktarılmışlardır. Bunlar; *Braille Kur'an Okumaya Giriş Alfabesi*⁵³ (2003), *Braille Mesneviden Hikayeler*⁵⁴ (2016), *Umre, Tavaf ve Say Duaları (Braille)*⁵⁵ (2017)'dir.

1950'den 2020'ye kadar yayımlanan Halk Kitaplarının sayıları her dönemde aynı olmamıştır. Yayınların yetmiş yıllık seyrini görmek için aşağıdaki çizelgede Halk Kitaplarının yıllar içindeki dağılımına göz atmak gerekecektir.

Halk Kitaplarının Yıllara Göre Dağılımı							
	1951- 1960	1961- 1970	1971- 1980	1981- 1990	1991- 2000	2001- 2010	2011- 2020
Türkçe telif							

⁴¹ Tayyar Altıkulaç

⁴² Davut Kaya

⁴³ Davut Kaya

⁴⁴ Komisyon

⁴⁵ Halil Altuntaş-İsmail Karagöz. Aynı kitabın ilk baskısı 2007'de yapılmıştır. 2011 baskısı farklı bir dizi numarasıyla yeniden basılmıştır. 2007 baskısında başka ilave bilgiler de yer aldığından 2011 baskısı dikkate alınmıştır.

⁴⁶ Komisyon

⁴⁷ Komisyon

⁴⁸ Şaban Ali Düzgün- Eşref Sağlık

⁴⁹ Ali Köse

⁵⁰ Abdülhadi Timurtaş

⁵¹ Komisyon

⁵² Komisyon

⁵³ Tayyar Altıkulaç

⁵⁴ Sevtap Demirtaş

⁵⁵ Komisyon

eserler	24	12	12	15	19	41	190
Türkçeden yabancı dillere çeviri eserler	3	-	-	-	26	8	105
Yabancı dillerden Türkçeye tercüme eserler	6	5	3	-	-	-	3
DİB çalışma - rapor- istatistik kitapları	-	-	-	-	1	5	4
Kur'an okumaya yönelik eserler	-	-	1	-	-	3	3
Yabancı dilde telif eserler	-	-	-	-	-	2	3
Görme engelliler için Braille alfabesiyle eserler	-	-	-	-	-	1	2
Toplam	33	17	16	15	46	60	310

Yukarıdaki tabloda onar yıllık periyotlarda Halk Kitaplarının dağılımı verilmiştir. Periyotların onar yıl olarak belirlenmesinin sebebi, Türk siyasi hayatında bu aralıklarda meydana gelen değişimlerdir. Dolayısıyla bu değişimlerin resmi bir kurum olan Başkanlığın yayın hizmetlerini etkileyip etkilemediği, etkilemişse bunların yayınlara niceliksel olarak nasıl yansıdığını tespit etmek için dönemsel ayırma gidilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi Halk Kitapları içerisinde belirleyici olan Türkçe telif eserler her dönem yayımlanmışlardır. 1950 yılında Dini Yayınlar Müdürlüğü'nün kurulması sonrasında yayınlardaki artış hemen görülmektedir. Nitekim 1950 öncesi 26 yılda Başkanlığın yayımladığı eser sayısı 23⁵⁶ iken 1951-1960 arası on yılda bu sayı 33'e çıkmıştır. 33 eserin

⁵⁶ Eser sayısı hakkında bilgi için açıklama 18 numaralı dipnotta yapılmıştır.

3'ü Türkçeden yabancı dillere çeviri, 6'sı yabancı dillerden Türkçeye tercümedir. Kalan 24 eser ise Türkçe telif eserdir. 1961-1970 periyoduna gelindiğinde eserlerin bir önceki periyodun yarısına düştüğü görülmektedir. 1960 ihtilalinin ardından başlayan süreçte Başkanlık ancak 17 eser yayımlayabilmiştir. Bunların 12'si Türkçe telif eser, 5'i yabancı dillerden Türkçeye tercüme eserdir.

1971-1980 periyodunda büyük bir farklılık görülmemektedir. Bu on yıl içinde yayımlanan eser sayısı; 12'si Türkçe telif eser, 3'ü yabancı dilden Türkçeye tercüme eser ve 1'i Kur'an okumaya yönelik eser olmak üzere 16'dır. Halk Kitapları arasında Kur'an öğrenimiyle ilgili ilk Elif-ba kitabı olan ve Tayyar Altıkulaç tarafından hazırlanan *Kur'an Okumaya Giriş* isimli eser bu aralıkta yayımlanmıştır.

1981-1990 periyodunda ise sadece 15 Türkçe telif eser yayımlanmıştır. 1960 sonrası her üç periyot çeşit bakımından küçük farklara sahipse de toplam eser sayısı bakımından birer sayı azalarak benzerlik arz etmektedirler. Netice olarak 1960-1990 arasındaki 30 yıllık sürede yayımlanan toplam kitap sayısı yalnızca 48'dir ve yılda ortalama 1.5 kitap anlamına gelmektedir.

1991-2000 periyodunda birkaç eserlik artışla Türkçe telif eserler 19'a yükselirken asıl gelişme Türkçeden yabancı dillere çeviri eserlerde görülerek 26 çeviri eser yayımlanmıştır. Buna ilave olarak bu periyotta bir de DİB çalışma-rapor-istatistik kitabı basılarak bu tarihler arası toplam eser sayısı 46'ya yükselmiştir. Böylece eserler bir önceki periyoda göre üç kat artmıştır. 2001-2010 periyoduna bakıldığında Türkçe telif eserlerin bir önceki periyottaki sayısının iki katını geçtiği görülmektedir. Sayısı 41 olan Türkçe telif eserlere bir önceki periyottaki yoğunlukta olmamakla birlikte 8 yabancı dillere çeviri eser eklenmiştir. Bunlara ilave olarak bu periyotta 5 DİB çalışma-rapor-istatistik kitabı ve 3 Kur'an okumaya yönelik eser yayımlanmıştır. Ayrıca bu periyotta, daha önce yayımlanmamış 2 yabancı dilde telif eser, 1 Braille alfabesiyle görme engelliler için eser de basılmıştır. Böylece toplam eser sayısı 60'a yükselmiştir.

Son periyot olan 2011-2020 tarihleri arasında ise eser sayısı bakımından ciddi bir gelişmeden bahsetmek gerekir. Bu periyotta; Türkçe telif eserlerde 190, Türkçeden yabancı dillere çeviri eserlerde 105, yabancı dillerden Türkçeye tercüme eserlerde 3, DİB çalışma-rapor-istatistik kitaplarında 4, Kur'an okumaya yönelik eserde 3, yabancı dilde telif eserlerde 3, Braille alfabesiyle hazırlanmış eserlerde 2 eser olmak üzere Halk Kitaplarını oluşturan bütün türlerde eser yayımlandığı görülmektedir. Böylece, toplam 310 eserle son 10 yılda basılan kitap sayısı, öncesindeki 60 yılda basılan toplam eser sayısının 1.5 katından fazla olmuştur.

Değerlendirme ve Sonuç

Halk Kitaplarının yukarıda detaylandırılan yetmiş yıllık dalgalı seyri Türk siyasi hayatındaki gelişmelerle paralellik arz eder. 1950-2020 yılları arasında basılmış olan Halk kitaplarının yıllara göre değerlendirmesini yapabilmek için önce bu yılların arka planını görmek, verilen tarih aralığında Türkiye’de meydana gelen gelişmeleri, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bu şartlardaki konumunu ve gelişmelerden etkilenme durumunu analiz etmek gerekir.

1950 sonrası siyasi hayatı ve buna bağlı gelişmeleri, öncesinden kopuk, bağımsız olarak ele alıp değerlendirmek şüphesiz ki isabetli değildir. Bu sebeple 1950 öncesini hatırlamak, süreci erken Cumhuriyet yıllarında (1919-1923), devletin yeni ilkelere göre yapılandırılmasından itibaren başlatarak anlamaya çalışmak gerekir. Kurtuluş savaşı ile var olma mücadelesi veren ve zafer kazanarak yeni bir devlet kurma heyecanını yaşayan idari kadro, yeni bir rejim ve buna bağlı olarak halkı ileriye götürecek adımlar atmak konusunda büyük oranda hemfikirdi. Ancak bunun ne şekilde, nasıl yapılacağı, neleri kapsayacağı konusu tartışılıp karar verilerek hareket edilmemiştir.⁵⁷ Son tahlilde Cumhuriyet rejimi ve milli devlet fikri hâkim görüş olarak yürürlüğe konmuş, medeni bir millet meydana getirme idealiyle ilk on yıl içerisinde çeşitli inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Şüphesiz ki bunların başında, 3 Mart 1924’te çıkarılan kanunla gerçekleştirilen Hilafetin ilgası gelmektedir. Millî Mücadeleyi yürüten idari kadro içinde batılılaşma taraftarı olan yenilikçi kanadın hakimiyetiyle aydınlanmacı düşünce, İslam karşıtlığı üzerinden yayılmak ve benimsetilmek istenmiş, bu durum 1940’lara kadar devam etmiştir.⁵⁸ Bu sebeple Hilafetin ilgasıyla başlayan bu süreçte asıl yapılmak istenen; devletin işlerine dinin karıştırılmaması, hatta aydınlanmacı bakışla düşüncenin dinin etkisinden uzak tutularak laikliğe giden yolda engellerin kaldırılmasıdır. Böylece, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren laik devlet yapılanması için gereken adımlar birer birer atılmış, laik devlet yapısının tesisi ve devamı daima önemini korumuştur.

1950 yılına gelindiğinde Türk siyasi hayatında çok önemli yeri olan ve başka gelişmelere kapı açan demokratikleşme çabaları, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hizmetlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Tek parti döneminin aşırı kontrollü dini yayın müsadeseinin⁵⁹ ardından 1950 sonrası iktidar değişikliğine bağlı olarak gelen rahatlama, yayınları niceliksel olarak

⁵⁷ Kemal Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi* (İstanbul: Timaş yayınları, 2019), 142.

⁵⁸ Heper, *Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, 38.

⁵⁹ Ayrıntılı değerlendirme için bkz.: Kara, *Cumhuriyet Türkiye’inde Bir Mesele Olarak İslam*, 2/415-476.; Hicret Toprak, *Mihrap Minber ve Devlet-Tek Parti Döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı* (İstanbul: Küre yayınları, 2019), 176-177

olumlu etkilemiştir. Nitekim yukarıda çizelgede verdiğimiz sayılar bunu doğrulamaktadır. 1950-1960 arası 10 yıllık yayın sayısı, 1950 öncesindeki 26 yıllık yayın sayısından daha fazladır.

Türk siyasi hayatında din ve laiklik meselesi gündemden düşmeyen ana konulardan biridir. 1960'tan itibaren her on yılda bir yapılan ve demokratikleşme çabalarını sekteye uğratan askeri müdahalelerin en önemli gerekçesi laiklik karşıtı uygulamalar olmuştur.⁶⁰ Laikliğe sahip çıkma adına yapılan askeri müdahalelerin sonucu olarak Başkanlık hizmetleri önemli ölçüde etkilenmiş, bu durum yayınların seyrini de değiştirmiştir. 60, 70 ve 80 ihtilalinden sonra yayın faaliyeti onar yıllık periyotlarda 17, 16, 15 eser ile ortalama olarak aynı sayılarda devam ettirilmiştir. Bu durum, devlet yapılanması içinde Diyanet İşleri Başkanlığı için belirlenen konumu teyit eder niteliktedir. Nitekim darbe sonraları yayın faaliyetinin kesilmeden devam etmesi bunu göstermekte, ancak eser sayısı dini yayınlara kontrollü izin verildiğini ortaya koymaktadır.

1991-2000 yılları arasında meydana gelen artış yine Türk dış politikasında gelişen olaylarla ilgilidir. Türkiye, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1996'dan itibaren bölgede bağımsızlığını ilan eden Türki Cumhuriyetlerin sosyal yapılanmasına yardımcı olmak istemiş, bunların dini yayın ihtiyacını karşılamak için harekete geçmiştir. Bu dönemdeki 26 çeviriden sadece *Hız. Muhammed Niçin Çok Evlendi* (1999) isimli İngilizceye çeviri ve *Kur'an Okumaya Giriş* (2000) isimli Arnavutçaya çeviri dışında diğer 24 eser, 8 farklı Orta Asya diline çevrilmiştir. Ancak bu dönemin Türkçe telif eserlerinde diğer dönemlerden küçük bir farkla artış olmuştur. Ayrıca yine bu periyotta Başkanlık 1 istatistik kitabı yayımlayarak yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermektedir. Önceki dönemlerle mukayese edildiğinde dönemin siyasi anlayışının bir sonucu olarak yayınlardaki hareketlenme göze çarpmaktadır. Ancak yoğunluk çeviri eserlerdedir.

1991-2000 periyodunun sonlarında, 28 Şubat 1999'da yaşanan ve post-modern darbe olarak nitelendirilen müdahalenin Halk Kitaplarına telif eser sayısı bakımından etkisi önceki askeri müdahale dönemleriyle benzerdir. Aynı yıl *İslam'da İnanç Esasları İbadetler ve Ahlak İlkeleri* (1999) ve *Müslüman Gençlere Din Bilgisi* (1999) isimli iki telif eser yayımlanmıştır. 2000 yılında hiç telif eser yayımlanmayıp sadece 1 istatistik kitabının (*Diyanet İşleri Başkanlığı 1999 Yılı İstatistikleri*) basılmış olması, müdahalenin etkisinin bir sonraki yıl ortaya çıktığını göstermektedir. 2001 yılında yayımlanan kitaplar ise; 2001 *İş Takvimi*, *Diyanet İşleri Başkanlığı 2000 Yılı İstatistikleri*, *Vaaz Örnekleri*, *Atatürk ve Atatürk İlkeleri*,

⁶⁰ Karpaz, *Kısa Türkiye Tarihi*, 237.

İlahi Sevgi isimlerinde, konuları bakımından dini bilgiye pek az yer veren, daha ziyade hassas dönemde dikkatleri üzerine çekmeyecek konuları içeren eserlerdir. 2002’de yayımlanan 5 telif eserin ise ikisi şiir, biri Çanakkale konulu piyes kitabı olarak sürecin devamını ifade eder nitelikte olduğu söylenebilir. Burada vurgulanması gereken husus, 2000 yılında hiç telif eser yayımlanmamasına rağmen Türkçeden yabancı dillere çeviri faaliyetinin aynı rutinde devam etmesidir. Bu durum, devletin iç siyasette ve dış siyasette farklı ilkeler gözetmesinin kuruma yansımaları olarak okunabilir.

2001-2010 yılları arasındaki periyotta 28 Şubat sonrası geçiş döneminin ardından asıl yükselişin 2003’ten itibaren olduğu ve Türkçe telif eserlerde önemli oranda artışın gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca eser çeşidi bakımından da gelişmeler gözlenmiştir. Yabancı dilde telif iki İngilizce eser ile Braille alfabesiyle basılan Kur’an öğrenmeye yönelik çalışma ilk olarak bu aralıkta yayımlanmıştır. Bu durumun 2002 yılı sonundaki siyasi iktidar değişikliğinin ardından geldiği anlaşılmaktadır. Ancak eser sayısındaki artışın 2006’dan itibaren hızlandığını söylemek gerekir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerinde 2004 yılı bir dönüm noktası olarak görülmekte⁶¹, dini yayınlarda da bu durumun etkisi fark edilmektedir.

2010 sonrasındaki son periyotta Halk Kitapları sayısının zirve yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, devletin sadece yayın yapmaya müsaade etmesiyle ilgili olmayıp maddi olarak Başkanlık için imkanların da genişletildiği anlamına gelmektedir. Başkanlığın bütçe payının 2006’dan itibaren peyderpey artırılması⁶² diğer hizmetlerinin yanında zamanla yayın faaliyetinde de artış ve gelişmeyi sağlamıştır.

2010 sonrası son periyota bakıldığında 2012 yılındaki telif eserlerdeki ciddi artış dikkat çekicidir. Örneğin 2010 yılında 8 telif eser, 2011 yılında 4 telif eser basılmışken 2012 yılında basılan telif eser sayısı 29’dur. Bu sayı 2015’te 27, 2016’da ve 2018’de 20 iken 2019’dan itibaren yeni bir artışla 2012’deki sayının da üstüne çıkarak 31, 2020’de ise 39 olmuştur. 2012’de gerçekleşen ilk ciddi artışta konu bakımından seri olarak tasarlanmış kitapların etkili olduğunu, daha sonraki tarihlerde de benzer şekilde seri eserlerin yayımlandığını söylemek mümkündür.

Son periyot olan 2010 sonrası dönem, 2000’lerin başında gerek sayı gerek çeşit bakımından gelişmeye başlayan eserlerin devamı niteliğindedir. Bu sebeple telif eserlerde görülen ciddi artışın yanı sıra çeviri eserlerde hem çevrilen dil hem de çevrilen eser bakımından artış gerçekleşmiştir. Bu periyotta yabancı dilde telif üç eserin daha yayımlanmış

⁶¹ Muhammed Şevki Aydın, *Din Eğitimi Bilimi* (Kayseri: Kimlik yayınları, 2017), 214.

⁶² Veri Kaynağı, “Aranan: Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi” (Erişim 22 Aralık 2024).

olması yine önceki periyottaki gelişmenin devamını göstermektedir. Bu eserlerden *Pexembere Aleme Hezreti Muhemmed* isimli Kürtçe eser 2015 tarihli'dir. Kürtçe yayının 2013-2015 tarihleri arasında kamuoyunda “Kürt açılımı/Çözüm süreci” olarak yer alan terörün sonlandırılması meselesi ile ilgili olarak yayımlandığı açıktır. Bu dönemde zikredilmesi gereken bir diğer husus, 15 Temmuz 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri adına gerçekleştirilmeye çalışılan kalkışmadır. Bu kalkışmanın yayınlara etkisi; FETÖ, DAESH, PYD gibi terör örgütlerinin dini söylemlerle yaptığı terör ve şiddet eylemleri konusunda halkı bilgilendirmeye ve din istismarı konusunda farkındalık oluşturmaya yönelik eserlere özellikle yer verilmesi ve bunların yabancı dillere çevrilmesi şeklinde olmuştur.

1950-2020 tarihleri arasında neşredilen Halk Kitaplarının yetmiş yıllık seyri; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en eski din hizmeti olan yayıncılığının, kurumun resmi hüviyeti sebebiyle devletin siyasetinden bağımsız düşünölemeyeceğini göstermektedir. Resmi bir kurumun faaliyetlerini yürütmesinde başka faktörlerin de etkili olduğu şüphe götürmez. Örneğin; maliyet, kurum içi etkenler bunlar arasında hesaba katılması gereken hususlardır. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayın faaliyetini değerlendirirken burada zikredilmeyen başka etkenlerin de olduğunu unutmamak gerekir. Ancak büyük ölçekte devlete bağlı tüzel kişilik olan kurumun faaliyetlerini yürütmesi, devletin iznine ve sunduğu imkanlara bağlıdır. Bu sebeple, siyasi iktidarların dine ve kuruma yaklaşımının Başkanlığın yayın sürecini belirlediği açıkça söylenebilir. Bununla birlikte, devlet yönetiminin dine en fazla mesafeli durduğu zamanlarda bile yayınların tamamen kesilmemesi, siyasi iktidarın söylemlerine uygun yayın yapıldığı iddiaları, kurumun bir taraftan kontrol aracı olarak yorumlanmasına yol açarken diğer taraftan devlet yapılanması içindeki vazgeçilmez konumunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Akyol, Canan Cehri. “TV ve Radyo Yayıncılığının Özgün ve Güvenilir Referansı: Diyanet TV ve Diyanet Radyoları”. *Diyanet Aylık Dergi* 100. Yılında Dini Yayınlar Eki 400 (Nisan 2024), 34-39.
- Aydın, Muhammed Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik yayınları, 1. Basım, 2017.
- Bulut, Mehmet. *Tarihimizde Din Hizmetleri Teşkilatları ve Diyanet İşleri Başkanlığı (1924-1950)*. 2 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 1. Basım, 2023.
- Bulut, Mehmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”. *Diyanet İlmi Dergi* 35/4, (1999), 113-128.
- Bulut, Mehmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Bibliyografyası (1924-1997)”. *Diyanet İlmi Dergi* 33/4 (1997), 85-128.
- Bulut, Mehmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yayın Faaliyetleri”, *İslamiyat* 4/1 (2001), 61-72.
- Bulut, Mehmet. *Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- Bulut, Mehmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın İlk Süreli Yayınları”. *Diyanet Aylık Dergi* 100. Yılında Dini Yayınlar Eki 400 (Nisan 2024), 28-33.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi Sonuç Bildirgesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2005.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”. Erişim 15 Ağustos 2024. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Hakkimizda>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü”. Erişim 23 Aralık 2024. <https://diniyayinlar.diyamet.gov.tr/teskilatsemasi>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü”. Erişim 19 Aralık 2024. <https://diniyayinlar.diyamet.gov.tr/sayfa/47/>
- Doğan, Recai. “Yaygın Din Eğitimin Neliği”. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ed. Recai Doğan vd. 278-284. Ankara: Grafiker yayınları, 5. Basım, 2017.
- Elzerey, Adil. “Çağı Yakalamak: Diyanet Dijital”. *Diyanet Aylık Dergi* 100. Yılında Dini Yayınlar Eki 400 (Nisan 2024), 44-49.
- Gözyaydın, İhtar. *Diyanet-Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi*. İstanbul: İletişim yayınları, 1. Basım, 2009.
- Heper, Metin. *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı yayınları, 6. Basım, 2018.

- Heper, Metin. *Türkiye'nin Siyasal Hayatı -Tarihsel Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açidan-*. Ankara: Doğan kitap, 1. Basım, 2011.
- Kara, İsmail. *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*. 2 cilt. İstanbul: Dergah yayınları, 1. Basım, 2016.
- Kara, İsmail. "Cumhuriyet Dönemi Dini Yayıncılığın Arka Planı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları". *I. Dini Yayınlar Kongresi*. 23-31. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 1. Basım, 2003.
- Karpat, Kemal. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş yayınları, 8. Basım, 2019.
- Keyifli, Şükrü. "Camilerde Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. Ed. Mustafa Köylü vd. 326-349. Ankara: Gündüz yayınları, 2. Basım, 2012.
- Subaşı, Necdet. "1960 Öncesi Dini Neşriyat: Sindirilme, Tahayyül ve Tefekkür". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. Ed. Yasin Aktay. 6/217-235. İstanbul: İletişim yayınları, 5. Basım, 2018.
- Toprak, Hicret. *Mihrap Minber ve Devlet-Tek Parti Döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: Küre yayınları, 1. Basım, 2019.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A yayınları, 2. Basım, 2002.
- Veri Kaynağı. "Aranan: Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi". Erişim 22 Aralık 2024. <https://www.verikaynagi.com/grafik/yillara-gore-diyanet-isleri-baskanligi-butcesi/>